

## *Граници на стопанския риск и методи за неговата оценка*

Житейското понятие “разумен риск” се нуждае от количествена оценка. То има своите икономически и юридически граници.

*Икономическите граници на риска* се определят, *от една страна*, от това, в какви предели предприемачът е готов да рискува, ако ресурсите, с които той разполага, съответстват на целите, на задачите на конкретния план и позволяват той да се осъществи. Към такива параметри, влияещи върху границите на риска, могат да се отнесат: устойчивостта на производството и на реализацията на продукцията, доходността на бизнеса, платежоспособността, точният отчет. *От друга страна*, бизнесменът рискува, ако смята и е уверен, че надеждно управлява своите налични ресурси.

Освен икономическите, съществуват и *юридически граници* на риска. Обаче за прилагането на правилото “всичко, което не е забранено, е разрешено” реално отсъстват много от необходимите ограничителни юридически норми. Поради това, в редица страни, безнаказано се създават и разрушават “пирамиди” и финансови компании, завличащи милиони излъгани вложители, а техните създатели не се подвеждат под отговорност нито от административното, нито от наказателното право. Банкери, обявяващи банкрут (или псевдо банкрут) поради превишаване нивото на риска, не само че не се привличат под отговорност, но след това им се позволява да участват в нови финансови проекти.

*Рискът е вероятностна категория* и разпределението на вероятността от загубите се явява изходна точка за неговата оценка. Приложено в икономическата дейност това е извънредно сложна задача. Затова практически се налага да се оценява риска по един или няколко показатели, даващи обобщена характеристика, но най-важна за приемането на проекта и за допустимостта на риска.

В зависимост от размера на загубите се определят няколко области или *зони на риска*.

Област, в която не се очакват загуби, се определя като *безрискова зона*. В нея се очакват нулеви загуби или даже по-висока печалба от очакваната.

*Зона на допустимия риск* е област, в пределите на която даден вид предприемаческа дейност запазва своята икономическа целесъобразност, т.е. има място за загуби, но те са по-малки от очакваната печалба.

Следващата, по-опасната област е зоната на *критичния риск*. Тази област се характеризира с възможност за загуби, надхвърлящи величината на очакваната печалба и достигащи предела на величината на паричния обем на операцията, изчисляван като пълен разчетен доход от предприемаческата сделка, т.е. сумата от разходите и печалбата. По друг начин казано, зоната на критичния риск се характеризира с опасността от загуби, които предварително надвишават очакваната печалба и могат да доведат до невъзстановима загуба на всички средства, вложени в бизнеса

Още по-опасен е *катастрофалният риск*. Това е област на загуби, които по своя размер надхвърлят критичното ниво и могат да достигнат мащаби, равни на целия собствен капитал – имущественото състояние на предприятието, предприемача или да го надхвърлят. Катастрофалният риск може да доведе до крах и банкрут, до закриване на предприемаческата дейност и разпродажба на имуществото. Към категорията на катастрофалния риск следва да се отнася, извън имуществените и паричните загуби, и рискът, свързан с пряка опасност за живота на хората или за възникване на екологична катастрофа.

Предприемаческата дейност налага непрекъснато да се оценява размера на риска, с който е свързана тя. Наложили са се два подхода – *теоретичен и емпиричен*.

*Теоретичният подход* разкрива изискванията към резултатите от приетите решения, свързани с риска. При него рискът се пресмята не на основата на минал опит, а с помощта на логични разсъждения.

*Емпиричният подход* разглежда очаквания риск, анализирайки го на базата на минали, вече изучени събития, обобщаване на информация за масови факти и явления.

В хода на количествената оценка на риска е необходимо да се знае величината на

реалната стойност на обекта, подложен на риск, и размера на очакваните печалба и загуби. Обикновено първият параметър става известен още в момента на вземането на решение за предприемаческа дейност, а размерите на печалбата или загубите могат да бъдат определени само с известна степен на неопределеност. От конкретните методи и начини за изследване на причините, предизвикващи рискова ситуация, зависи степента на неопределеност.

Към приложните способности за определяне на риска могат да се разграничат *статистическият, експертният и разчетно-аналитичният*.

*Статистическият способ* се състои в това, че изучава статистиката на загубите, намерили място в аналогични видове предприемаческа дейност, при което се констатира честотата на появяващите се загуби.

*Експерименталният способ*, известен като метод на експертните оценки, може да бъде реализиран чрез обработване на мненията на опитни предприемачи или специалисти

*Разчетно-аналитичният способ* се базира на теоретични представи, Приложната теория за рисковете е добре разработена и приложима само за риска при застраховането и игрите. Елементи от теорията на игрите по принцип са приложими за всички видове предприемачески риск, но приложните математически методи за оценъчни разчети на производствения, търговския и финансовия риск на основата на теорията на игрите засега не се използват широко.

*Икономическото поведение* на по-голяма част от предприемачите, при вземането на управленски решения, може да се раздели на два характерни типа – *активна дейност*, с поемане на цялата отговорност за риска върху себе си и *пасивна дейност* с елементи на риск.

В първия случай се отива на риск, за да се получи по-голяма печалба, а във втория – с надеждата да се избегнат загубите. Различни са възгледите по отношение на тези два типа поведение. Обаче, страхът от загуби, свързани с риска, е много голям сред предприемачите, работещи в условията на развити пазарни отношения. Затова от възможните решения много често се избират такива, при които се отчитат напълно надеждните варианти, като по този начин предприемачът се отказва от по-динамичното развитие на своя бизнес.

Мнозинството от предприемачите отчитат риска само по принуда, когато са в затруднено положение, под натиска на измененията в пазарната конюнктура, конкуренцията на пазара, загуба на експортни възможности, т.е. тогава, когато продължаването на конкретния вид дейност се намира под въпрос и “на карта” е поставено самото съществуване на предприятието.

Налага се да се подчертае още веднъж, че даже опростеното разбиране на понятието “риск”, а още повече умозрителната оценка за неговите размери силно зависи от субективните възприятия на предприемача, от нивото на неговата подготовка, информираност, типа психика и даже от настроението в конкретния момент. Върху приемането на решения влияе базовата подготовка, образованието, предишният опит.

Не предизвиква съмнение фактът, че субективното възприятие се проявява в това, че едни и същи алтернативи на един човек се струват по-рискови, а на друг – по-малко или въобще лишени от риск. Кои са причините за това?

*Първо*, смята се, че хората надценяват опасността от такива явления, за които узнават от други източници, особено от средствата за масово осведомяване и от хора, на които традиционно се доверяват. По този начин, изкривената информация или прекаления поток от сведения водят до неточна оценка на риска.

*Второ*, възприемането на размера на риска в значителна степен зависи от начина на представянето на информацията. Сведения, представени по сложен начин или с множество статистически данни, могат да доведат до недооценяване на риска.

*Трето*, от съществено значение е практическият опит, стажът при изпълнение на конкретни работи. При професионалистите чувството за опасност се притъпява. Предприемачите с дълъг стаж в дадена дейност са склонни да недооценяват степента на риска.

*Четвърто*, за субективното възприемане на риска оказва влияние личната оценка за

вероятността от неуспех, а също така и абсолютният размер на загубите.

Отчитането на риска и умението да се отива на предприемачески риск трябва да кореспондират с *мерките за намаляване на риска*. Една от най-радикалните мерки от този род е застраховането на риска. Важен способ за намаляване на негативните последствия от риска е и създаването на запаси, резерви. В случаите на риск, обусловен от съмнения в надеждността на контрагентите, следва да се изучава икономическото състояние на лицата, с които се сключват договори, и поведението им при други сделки. В много случаи е възможно рискът да се намали, разделяйки го с гаранции, ако е възможно да бъдат намерени такива. За намаляването на риска от не издължаване значително помага авансовото заплащане на сделката.

*В заключение следва да се подчертае, че всеки, който желае да провежда успешен бизнес, не може да не рискува, но следва да отчита риска. Да се игнорира рискът е толкова опасно, колкото и да се отлагат важни решения, пред страха от риск.*